Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 6 2026

TURKISTON MATBUOTIDA SHAHAR VA QISHLOQ AHOLISI IJTIMOIY HAYOTINING YORITILISHI

Turg‘unboyev Muxammadismoil Yunisali o‘g‘li
University of Business and Science magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston matbuotida shahar va qishloq aholisining ijtimoiy turmush tarzining yoritilishi tarixiy manbalar va ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilingan. Rasmiy va milliy matbuot nashrlari qiyosiy o‘rganilib, ularda ta'lim, sog‘liqni saqlash, dehqonchilik, savdo-sotiq, sanitariya, oilaviy marosimlar, transport, iqtisodiy muammolar hamda ma'rifatparvarlik g‘oyalarining yoritilish xususiyatlari ochib berilgan. Shuningdek, **«Turkestanskie vedomosti»** va **«Sadoi Farg‘ona»** gazetalari misolida matbuotning jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijtimoiy muammolarni muhokama qilish va milliy taraqqiyot g‘oyalarini targ‘ib etishdagi o‘rni ilmiy jihatdan baholangan.

Kalit so‘zlar: Turkiston, matbuot, «Turkestanskie vedomosti», «Sadoi Farg‘ona», shahar aholisi, qishloq aholisi, ijtimoiy turmush, jadid matbuoti, ma'rifatparvarlik, milliy uyg‘onish, kundalik hayot, tarixiy manbalar.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistonda yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlar matbuot rivojiga ham sezilarli ta'sir ko‘rsatdi. Bu davrda matbuot jamiyat hayotidagi muhim voqealarni yoritish, aholini ma'rifatga chorlash hamda mavjud ijtimoiy muammolarni muhokama qilishning eng muhim vositalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, shahar va qishloq aholisi turmush tarzi, kundalik hayotda uchraydigan iqtisodiy

Taraqqiyot spektri

qiyinchiliklar, ta'lim, sog‘liqni saqlash, sanitariya, dehqonchilik, hunarmandchilik va xotin-qizlar masalalari davriy matbuot sahifalarida muntazam yoritib borildi.

Turkiston matbuoti nafaqat axborot tarqatish vositasi, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni baholovchi, mavjud muammolar yechimi yuzasidan taklif va mulohazalarni ilgari suruvchi muhim ijtimoiy institut vazifasini ham bajardi. Ayniqsa, jadid matbuoti vakillari xalq turmushini yaxshilash, zamonaviy ta'limni joriy etish, tibbiy madaniyatni oshirish va milliy taraqqiyot g‘oyalarini keng targ‘ib qilish orqali jamiyatda islohotchilik ruhini shakllantirishga intildilar. Shu bilan birga, rasmiy hukumat nashrlari va milliy matbuot sahifalarida bir xil voqealarning turlicha talqin qilinishi o‘sha davrdagi mafkuraviy qarashlar hamda siyosiy manfaatlarning o‘ziga xos ifodasi sifatida namoyon bo‘ldi.

Mazkur maqolaning maqsadi Turkiston matbuotida shahar va qishloq aholisining ijtimoiy turmush tarzi qanday yoritilganini, kundalik hayot bilan bog‘liq dolzarb masalalarning matbuotdagi aksini hamda ularning jamiyat taraqqiyoti va milliy uyg‘onish jarayonlariga ko‘rsatgan ta'sirini tarixiy manbalar va davriy nashrlar asosida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida rasmiy va milliy matbuot materiallari qiyosiy tahlil qilinib, ularning mazmuni, yo‘nalishi va ijtimoiy ahamiyati yoritiladi.

«Turkestanskie vedomosti» gazetasidan tarixiy manba sifatida foydalanishda uning rasmiy hukumat nashri ekanligini e'tibordan chetda qoldirib bo‘lmaydi. Gazeta 1870-yildan boshlab Turkiston general-gubernatorligi tomonidan chop etilib, birinchi navbatda imperiya ma'muriyatining siyosiy qarashlari va boshqaruv tamoyillarini mahalliy aholiga yetkazish vazifasini bajargan. Shu bilan birga, unda e'lon qilingan materiallar Turkistonning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotiga oid muhim ma'lumotlarni ham o‘zida mujassam etgan. Ayniqsa, rasmiy va norasmiy bo‘limlarning mavjudligi gazetaning manbashunoslik qiymatini yanada oshiradi. Rasmiy sahifalarda hukumat farmonlari, qonunlar, ma'muriy ko‘rsatmalar va yer-mulk munosabatlariga oid hujjatlar berilgan bo‘lsa, norasmiy bo‘limda

Taraqqiyot spektri

mahalliy hayot, qishloq xo‘jaligi, savdo-sotiq, statistika, etnografiya, xalq turmushi hamda tabiiy sharoitga oid maqolalar muntazam e'lon qilib borilgan.

Gazetaning ushbu mazmuni Turkiston jamiyatini o‘rganish uchun muhim manba bo‘lib xizmat qilsa-da, undagi materiallarni tanqidiy yondashuv asosida tahlil qilish zarur. Chunki gazeta sahifalarida mahalliy aholi hayoti ko‘pincha mustamlaka ma'muriyatining manfaatlari nuqtai nazaridan yoritilgan. Ya'ni voqea-hodisalar bevosita xalqning ichki qarashlari asosida emas, balki ularni boshqarish, nazorat qilish va mavjud tartibni mustahkamlash maqsadida talqin etilgan. Shu bois «Turkestanskie vedomosti» mahalliy jamiyatning real ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi manba bo‘lishi bilan bir qatorda, Rossiya imperiyasining Turkistondagi boshqaruv siyosatini o‘rganishda ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Gazeta sahifalarida shahar hayotiga oid masalalar ichida sanitariya, ichimlik suvi ta'minoti, tibbiy xizmat sifati, epidemiyalarning oldini olish hamda kommunal xo‘jalik muammolari muntazam yoritilgan. Ayniqsa, yirik shaharlarda sog‘liqni saqlash tizimining rivojlanishiga oid ma'lumotlar o‘sha davrdagi urbanizatsiya jarayonlarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, XIX asr oxirlarida mahalliy xotin-qizlar va bolalarga tibbiy xizmat ko‘rsatish maqsadida maxsus ambulatoriya tashkil etilishi hamda uning faoliyati haqida gazeta sahifalarida muntazam axborot berilishi hukumatning sanitariya sohasidagi ayrim tashabbuslarini yoritgan. Bunday muassasalarda ayol tibbiyot xodimlarining faoliyat yuritishi mahalliy an'ana va diniy qarashlarni hisobga olgan holda ish olib borilganini ko‘rsatadi.

Biroq gazeta materiallari tahlili shuni ko‘rsatadiki, sog‘liqni saqlash tizimidagi muammolar nihoyatda jiddiy bo‘lgan. Shahar aholisi sonining tez ortib borishiga qaramay, davolash muassasalari va malakali shifokorlar soni yetarli emas edi. Ayrim hududlarda bitta shifokor o‘n minglab aholiga xizmat ko‘rsatgan bo‘lsa, qishloq joylarda tibbiy yordam deyarli mavjud emas edi. Tibbiyot muassasalarining aksariyati shahar markazlarida

Taraqqiyot spektri

joylashgani sababli qishloq aholisi malakali tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lmagan. Bundan tashqari, ko‘plab shifokorlarning mahalliy tillarni bilmasligi ham aholiga sifatli xizmat ko‘rsatishga salbiy ta'sir ko‘rsatgan.

Shu jihatdan gazeta sahifalarida suv ta'minoti, sanitariya holati, yuqumli kasalliklarning tarqalishi, ambulatoriyalar faoliyati va bezgak kasalligiga qarshi kurashga bag‘ishlangan maqolalar faqat tibbiyot tarixini emas, balki shahar aholisining kundalik turmushi bilan bog‘liq dolzarb muammolarni ham yoritib beradi. Biroq ushbu masalalarning talqinida asosiy e'tibor aholining ijtimoiy ehtiyojlaridan ko‘ra ma'muriy nazoratni kuchaytirish va sanitariya qoidalarini joriy etishga qaratilganini kuzatish mumkin. Shu sababli gazeta ijtimoiy muammolarni yoritgan bo‘lsa-da, ularni ko‘proq mustamlaka boshqaruvi manfaatlari nuqtai nazaridan baholagan. Aynan mana shu jihat «Turkestanskie vedomosti»ni Turkiston shahar va qishloq aholisining kundalik turmushini o‘rganishda bir vaqtning o‘zida ham boy tarixiy manba, ham mustamlakachilik mafkurasining matbuotdagi ifodasi sifatida baholash imkonini beradi.

Qishloq hayotiga oid materiallar ham **«Turkestanskie vedomosti»** sahifalarida salmoqli o‘rin egallagan. Gazeta orqali yer munosabatlari, dehqonchilik, hosildorlik, soliq tizimi, transport xarajatlari, bozorlardagi savdo jarayonlari hamda qishloq xo‘jaligiga daxldor boshqa masalalar haqida muntazam ma'lumotlar berib borilgan. Bundan tashqari, bekliklar hududidagi aholi turmushi, oilaviy munosabatlar, milliy urf-odatlar, xalq bayramlari va an'analariga bag‘ishlangan etnografik maqolalar ham chop etilib, Turkistonning turli hududlaridagi ijtimoiy hayotni tavsiflashga alohida e'tibor qaratilgan.

Gazetaning rasmiy va norasmiy bo‘limlarida berilgan ayrim materiallar qishloq xo‘jaligi masalalarining davlat siyosati bilan bevosita bog‘liq holda yoritilganini ko‘rsatadi. Xususan, yer egaligi, ko‘chmas mulkni sotib olish tartibi, hosilni tashish xarajatlari yoki g‘alla savdosiga oid murojaatlar iqtisodiy hayotning faqat mahalliy darajadagi muammosi sifatida emas, balki imperiya boshqaruv tizimi doirasida ko‘rib chiqilgan. Bu holat qishloq

Taraqqiyot spektri

xo‘jaligi va savdo munosabatlari mustamlaka iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo‘lganini anglatadi.

Shuningdek, gazeta sahifalarida ayrim hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, aholining yashash tarzi, diniy qarashlari, urf-odatlari va kundalik turmushiga bag‘ishlangan etnografik ocherklar muntazam e'lon qilingan. Mazkur maqolalar orqali qishloq aholisining mehnat faoliyati, oilaviy munosabatlari, dehqonchilik an'analari, bozor iqtisodiyoti bilan bog‘liq faoliyati hamda turmush madaniyati haqida muhim ma'lumotlarga ega bo‘lish mumkin. Ayniqsa, mahalliy o‘lchov birliklari, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari savdosi va mavsumiy mehnat jarayonlari haqidagi kuzatuvlar o‘sha davr iqtisodiy hayotini tiklashda muhim manba vazifasini bajaradi.

Biroq ushbu materiallarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, gazeta qishloq aholisini ijtimoiy jarayonlarning faol ishtirokchisi sifatida emas, ko‘proq kuzatilayotgan va tavsiflanayotgan obyekt sifatida tasvirlaydi. Mahalliy aholining manfaatlari, qarashlari yoki muammolarga munosabati ikkinchi darajada qolib, asosiy e'tibor ma'muriy boshqaruv ehtiyojlariga qaratilgan. Shu sababli **«Turkestanskie vedomosti»** qishloq hayotiga oid boy faktik materiallarni saqlab qolgan bo‘lsa-da, ularning talqini mustamlaka ma'muriyati manfaatlari va siyosiy qarashlari ta'sirida shakllanganini e'tiborga olish zarur.

Bundan farqli ravishda **«Sadoi Farg‘ona»** gazetasi mahalliy jamiyatning ichki ehtiyojlari va ijtimoiy muammolarini yoritishga yo‘naltirilgan milliy nashr sifatida maydonga chiqdi. 1914-yilda Obidjon Mahmudov muharrirligida nashr etila boshlagan ushbu gazeta qisqa faoliyatiga qaramay, Turkiston jadid matbuoti tarixida muhim o‘rin egalladi. Uning sahifalarida iqtisodiy, ma'rifiy, madaniy va ijtimoiy masalalar xalq manfaatlari nuqtai nazaridan tahlil qilinib, mavjud muammolarni bartaraf etish yo‘llari yuzasidan fikr-mulohazalar ilgari surildi.

Taraqqiyot spektri

Gazetaning asosiy xususiyati shundaki, unda shahar va qishloq aholisining kundalik turmushi oddiy axborot sifatida emas, balki jamiyat taraqqiyotiga ta'sir qiluvchi muhim ijtimoiy masala sifatida talqin etildi. Ta'lim tizimidagi kamchiliklar, qishloq xo‘jaligini rivojlantirish, sanitariya holati, narx-navoning o‘zgarishi, hunarmandchilik, ayollar ta'limi va yoshlar tarbiyasi kabi dolzarb mavzular muntazam muhokama qilinib, ularga amaliy yechimlar taklif etildi. Bu jihatdan gazeta jadidlarning ma'rifatparvarlik dasturini keng ommaga yetkazuvchi muhim minbarga aylandi.

«Sadoi Farg‘ona»ning jamoatchilik orasida keng tarqalishi ham uning ijtimoiy ta'sir doirasini ko‘rsatadi. Gazetaning choyxonalarda, maktablarda va ziyolilar davrasida mutolaa qilinishi natijasida unda ilgari surilgan g‘oyalar keng ommaga yetib bordi. Obidjon Mahmudov gazetaning vazifasini jamiyat manfaatlariga xizmat qiluvchi, fikr almashish va muammolarni ochiq muhokama qilish maydoni sifatida izohlagan bo‘lsa, Mahmudxo‘ja Behbudiy uni qo‘llab-quvvatlash orqali milliy matbuotning xalq taraqqiyotidagi o‘rnini alohida ta'kidlagan. Keyingi tarixiy tadqiqotlar ham ushbu gazetaning Farg‘ona vodiysi aholisi ijtimoiy ongining o‘sishi, ma'rifiy qarashlarning shakllanishi va milliy uyg‘onish jarayonidagi ahamiyatini yuqori baholaydi.

Shunday qilib, **«Turkestanskie vedomosti»** va **«Sadoi Farg‘ona»** gazetalarini o‘zaro qiyosiy tahlil qilish ularning bir xil voqelikni mutlaqo turlicha yondashuv asosida yoritganini ko‘rsatadi. Rasmiy gazeta mahalliy jamiyatni davlat boshqaruvi nuqtai nazaridan tavsiflagan bo‘lsa, jadid matbuoti xalqning kundalik hayoti, ijtimoiy muammolari va milliy manfaatlarini markazga qo‘ydi. Shu sababli mazkur ikki nashrni birgalikda o‘rganish Turkiston shahar va qishloq aholisining ijtimoiy turmushini har tomonlama yoritish hamda o‘sha davrning murakkab ijtimoiy jarayonlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Shahar va qishloq aholisining kundalik turmushi bilan bog‘liq masalalar orasida to‘y va marosimlarga sarflanayotgan ortiqcha xarajatlar **«Sadoi Farg‘ona»** sahifalarida eng ko‘p

Taraqqiyot spektri

muhokama qilingan mavzulardan biri hisoblanadi. Gazetada to‘y, xatna va boshqa oilaviy marosimlarga bag‘ishlangan qator maqolalar e'lon qilinib, ularda dabdaba va isrofgarchilikning jamiyat hayotiga salbiy ta'siri keng yoritilgan. Mualliflar mazkur masalaga faqat diniy yoki axloqiy nuqtai nazardan emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot bilan bog‘liq muammo sifatida yondashganlar. Ularning fikricha, ortiqcha xarajatlar dehqon va hunarmand oilalarining moddiy ahvolini og‘irlashtirib, qarzdorlikning ortishiga sabab bo‘lgan, natijada farzandlarni zamonaviy maktablarda o‘qitish, ma'rifiy ishlarni qo‘llab-quvvatlash yoki xo‘jalikni rivojlantirish uchun ajratilishi mumkin bo‘lgan mablag‘lar samarasiz sarflangan.

Shu jihatdan qaraganda, **«Sadoi Farg‘ona»** marosimlarga doir tanqidni oddiy maishiy masala darajasida qoldirmaydi. Aksincha, uni jamiyat taraqqiyotiga to‘sqinlik qilayotgan ijtimoiy omillardan biri sifatida baholab, xalqni islohotlarga undashga harakat qiladi. Gazeta mualliflari iqtisodiy jihatdan zaiflashgan jamiyat mustamlaka sharoitida yanada qaram holatga tushib qolishini ta'kidlab, isrofgarchilikka qarshi kurashni milliy taraqqiyotning muhim shartlaridan biri sifatida ko‘rsatadilar. Bu qarash jadidlarning umumiy ma'rifatparvarlik dasturi bilan hamohang bo‘lib, jamiyatning ichki imkoniyatlarini to‘g‘ri safarbar etish orqali taraqqiyotga erishish g‘oyasiga asoslanadi. Shu bois gazeta sahifalarida to‘y va marosimlarga oid maqolalar aslida iqtisodiy madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish hamda milliy taraqqiyot uchun zarur bo‘lgan mablag‘larni oqilona sarflashga da'vat vazifasini bajargan.

«Sadoi Farg‘ona» sahifalarida shahar va qishloq hayotining siyosiy mazmun kasb etishi transport va kommunikatsiya masalalarini yoritishda ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Xususan, Cho‘lponning temiryo‘llar qurilishiga bag‘ishlangan maqolalarida mazkur jarayon faqat texnik taraqqiyot belgisi sifatida emas, balki mahalliy aholining iqtisodiy manfaatlari bilan chambarchas bog‘liq hodisa sifatida baholanadi. Muallif temiryo‘l qurilishi natijasida ayrim yer maydonlari va aholi yashash joylari o‘zgarishi mumkinligini tan olgan holda,

Taraqqiyot spektri

uning savdo aloqalarini kengaytirish, bozorlar o‘rtasidagi masofani qisqartirish, mahsulotlarni tashishni yengillashtirish hamda yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishini ham alohida qayd etadi.

Biroq gazeta bu jarayonning salbiy oqibatlariga ham e'tibor qaratadi. Temiryo‘l atroflarida yer narxining oshishi, tashqi sarmoyadorlarning kirib kelishi va mahalliy aholining iqtisodiy manfaatlariga zarar yetishi mumkinligi haqida ogohlantiriladi. Shu bois dehqonlarga yerlarini shoshilinch ravishda sotmaslik, mavjud iqtisodiy imkoniyatlardan oqilona foydalanish tavsiya etiladi. Bu fikrlar jadid matbuotining modernizatsiyani qo‘llab-quvvatlagan holda, uni milliy manfaatlar bilan uyg‘unlashtirishga intilganini yaqqol ko‘rsatadi. Ya'ni taraqqiyot zarur, biroq u mahalliy aholining iqtisodiy mustaqilligini zaiflashtirmasligi lozim degan g‘oya ilgari suriladi.

Rasmiy **«Turkestanskie vedomosti»** va milliy **«Sadoi Farg‘ona»** gazetalarini o‘zaro qiyoslash ular bir xil ijtimoiy muammolarni turlicha talqin qilganini ko‘rsatadi. Birinchi nashrda shahar va qishloq hayoti ko‘proq statistik ma'lumotlar, ma'muriy hisobotlar va kuzatuvlar orqali yoritilgan bo‘lsa, ikkinchisida ushbu muammolar xalq manfaatlari nuqtai nazaridan baholanib, ularni bartaraf etish yo‘llari muhokama qilingan. Rasmiy matbuot uchun asosiy maqsad mavjud tartibni saqlash va boshqaruv samaradorligini oshirish bo‘lgan bo‘lsa, jadid matbuoti jamiyatni ma'rifat, iqtisodiy islohot va milliy uyg‘onish sari yetaklashni o‘z oldiga vazifa qilib qo‘ydi.

Shu tariqa **«Sadoi Farg‘ona»** shahar va qishloq hayotiga oid masalalarni oddiy axborot darajasidan olib chiqib, ularni ijtimoiy taraqqiyot, milliy manfaat va jamoatchilik fikri bilan bog‘liq muhim muhokama maydoniga aylantirdi. Gazeta sahifalarida kredit tizimi, savdo, ta'lim, sog‘liqni saqlash, temiryo‘l qurilishi, qishloq xo‘jaligi va oilaviy munosabatlar singari masalalarning bir-biri bilan uzviy bog‘liqligi ko‘rsatilib, ularning barchasi jamiyat taraqqiyotining tarkibiy qismlari sifatida talqin qilindi. Natijada Turkiston milliy matbuoti nafaqat voqealarni yorituvchi axborot vositasi, balki ijtimoiy tanqid,

Taraqqiyot spektri

jamoatchilik fikri va milliy taraqqiyot g‘oyalarini shakllantiruvchi muhim ma'naviy maydon sifatida faoliyat yuritdi.

Xulosa qilib aytganda, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston matbuoti shahar va qishloq aholisining ijtimoiy turmushini yoritishda muhim tarixiy manba va jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ldi. Davriy nashrlar orqali aholining kundalik hayoti, iqtisodiy ahvoli, sog‘liqni saqlash, ta'lim, dehqonchilik, savdo-sotiq, transport, oilaviy marosimlar va maishiy muammolar muntazam muhokama qilinib, ularning jamiyat taraqqiyotiga ta'siri yoritildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Turkiston matbuotida mazkur masalalar turli nashrlarda bir xil yondashuv asosida talqin etilmagan. Rasmiy hukumat organi bo‘lgan **«Turkestanskie vedomosti»** ijtimoiy hayotni asosan ma'muriy boshqaruv va mustamlakachilik siyosati nuqtai nazaridan yoritgan bo‘lsa, milliy jadid matbuoti, xususan **«Sadoi Farg‘ona»**, mavjud muammolarni xalq manfaatlari, ma'rifat, milliy taraqqiyot va ijtimoiy islohotlar bilan bog‘liq holda baholadi. Ayniqsa, ta'lim, tibbiyot, qishloq xo‘jaligi, temiryo‘l qurilishi, iqtisodiy islohotlar hamda to‘y va marosimlardagi isrofgarchilik masalalarining tanqidiy ruhda yoritilishi jadid matbuotining jamiyatni yangilashga qaratilgan ma'rifiy dasturini yaqqol namoyon etadi.

Shuningdek, matbuot sahifalarida shahar va qishloq o‘rtasidagi iqtisodiy hamda ijtimoiy bog‘liqlik, modernizatsiya jarayonlarining aholi turmushiga ko‘rsatgan ta'siri va milliy manfaatlarni himoya qilish zarurati alohida ta'kidlangan. Bu esa Turkiston matbuotining nafaqat axborot tarqatuvchi vosita, balki ijtimoiy tanqidni rivojlantiruvchi, jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi va milliy o‘zlikni anglash jarayonini jadallashtiruvchi muhim institutga aylanganini ko‘rsatadi.

Demak, XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi Turkiston davriy matbuoti shahar va qishloq aholisining ijtimoiy turmushini o‘rganishda beqiyos tarixiy manba bo‘lib, unda aks

Taraqqiyot spektri

etgan materiallar o‘sha davr jamiyatining iqtisodiy, ma'naviy va madaniy holatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Rasmiy va milliy matbuot nashrlarini qiyosiy o‘rganish esa Turkistondagi ijtimoiy jarayonlar, jadidchilik g‘oyalari hamda mustamlakachilik siyosatining aholi turmushiga ta'sirini yanada to‘liq va xolis baholashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hikmatov A. I. Turkiston jadidchilik harakati namoyandalarining ma’rifiy faoliyatida vatanparvarlik tarbiyasi va uning tarixiy ahamiyati. innovatsion g ‘oyalar va madaniy yangilanish //Inter education & global study. – 2025. – №. 2. – С. 205-213.
2. Kamp M. The new woman in Uzbekistan: Islam, modernity, and unveiling under communism. – University of Washington Press, 2011.
3. Vaxobjonova R. XX asr boshlaridagi publitsistik matnlarda jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotining aks etishi //zamonaviy taraqqiyot va fan: 21-asr yondashuvlari. – 2026. – Т. 3. – №. 1. – С. 331-344.
4. Tog‘ayev T. XX asrning 20-30-yillarida O ‘zbekistonda til va yozuv siyosati //Uzbekistan: Language and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 3.
5. Авшарова, М. П. Русская периодическая печать в Туркестане (1870-1917) : библиографический указатель литературы / М. П. Авшарова ; Министерство культуры УзССР, Гос. публичная б-ка им. А. Навои. — Ташкент : Госиздат УзССР, 1960. — 197 с.
6. Abduazizova N. A. Turkiston matbuoti tarixi (1870–1917) / N. A. Abduazizova. — Toshkent: Akademiya, 2000. — 238 b.
7. Зоитова Н. “Садои Фарғона” газетасига тузилган библиографик кўрсаткич (1914–1915 йиллар) // Axborot-kutubxona хабарномаси. Infolib. Informasionno-bibliotechnыy vestnik. – 2018. – № 1. – 88-89 б.
8. Abdumutalova S. Jadidchilik tafakkuri va ma’rifiy islohotlar tamoyillari //Conferences. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 235-238.

Taraqqiyot spektri